

ЕТНОПОЛІТИЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

На підставі аналізу теорій західних і вітчизняних дослідників доведено, що етнополітична стабільність є невід'ємною складовою політичної стабільності. Водночас етнополітична стабільність є етнополітичним явищем, про що свідчать аксиоми етнополітології та етнополітичні процеси в Україні.

Ключові слова: політична стабільність, етнополітична стабільність

Асланов С.А. Этнополитическая стабильность: особенности теории и практики

На основании анализа теорий западных и отечественных исследователей доказано, что этнополитическая стабильность является неотъемлемой составляющей политической стабильности. Вместе с тем этнополитическая стабильность является этнополитическим явлением, о чем свидетельствуют аксиомы этнополитологии и этнополитические процессы в Украине.

Ключевые слова: политическая стабильность, этнополитическая стабильность

Aslanov Stelas. The theory and practice of ethnopoltical stability

The ethnopoltical stability is proved to be essential part of political stability on the grounds of native and foreign researches' theories. The ethnopoltical stability is ethnopoltical phenomenon yet – ethnopoltology's axioms and ethnopoltical processes in Ukraine indicate that.

Key words: political stability, ethnopoltical stability

Етнополітична стабільність, як свідчить перебіг етнополітичних процесів в Україні зокрема та світі в цілому, є багатовимірним явищем, що дає можливість досліднику вивчати різні його проекції залежно від наукових завдань. У цьому дослідженні ми зосередимося на позиціонуванні етнополітичної стабільності у ширшому політологічному контексті – політичній стабільності. Дослідження політико-правових засад етнополітичної стабільності, їх подальше удосконалення неможливе без ґрунтовного вивчення базових термінів, їх розуміння у вітчизняній та зарубіжній політології, етнополітології. Усвідомлення необхідності стабілізації етнополітичної ситуації в Україні потребує наукового визначення, обґрунтування, концептуалізації та позиціонування етнополітичної стабільності в політичних процесах, а також подальшої імплементації механізмів її забезпечення в національне законодавство.

Насамперед, слід констатувати труднощі систематизації теоретико-методологічної основи для дослідження етнополітичної стабільності виключно як етнополітичного явища. Адже етнополітичну стабільність можна визначати як властивість етнополітичної системи, результат етнонаціональної політики держави, складову етнополітичної безпеки держави і

навіть політичну технологію. Наразі видається актуальним пошук місця та ролі етнополітичної стабільності в суспільно-політичній, політичній стабільності. При цьому слід брати до уваги багатоаспектність, різноплановість феномена та недостатній рівень його розробки у етнополітичній науці. У зв'язку з цим доводиться відштовхуватися від розуміння стабільності у суміжних політологічних дисциплінах.

Одразу зауважимо, що політична стабільність у західних студіях розглядається здебільшого як складова соціальної стабільності – Е. Дюргеймом, М. Вебером, В. Парето. Під політичною стабільністю узагальнено розуміють баланс соціальних груп, політичних сил, за якого вони не можуть суттєво змінити політичну систему у своїх інтересах – таким чином забезпечується стан відносної рівноваги інтересів суспільних груп та політичних акторів. І західні, і вітчизняні дослідники підкреслюють важливу роль держави та її інститутів у забезпеченні політичної стабільності. А. Хеслоп визначає політичну стабільність як стан миру в країні, який забезпечується діяльністю уряду, що приймає рішення, виходячи з забезпечення інтересів народу¹. В. Кремень також підкреслює визначальну роль держави у забезпеченні політичної стабільності – в умовах демократичного ладу усі механізми влади спрямовані на досягнення певної рівноваги соціально-політичних інтересів. Також формується механізм саморегулювання, у тому числі політичних відносин. На думку дослідника, саме політична система і політичний режим визначають характер політичної стабільності. В кожній країні діє механізм адаптації політичної системи до змін умов функціонування суспільства². За допомогою інституційної, правової бази, формується здатність політичної системи справлятися з анархією, забезпечуються найбільш оптимальні умови нормального функціонування. Постійна трансформація політичної системи, збалансованість усіх соціальних, політичних сил забезпечує політичну і суспільну стабільність в країні.

Всі ці характеристики справедливі й для етнополітичної сфери. На визначальну роль держави в підтриманні балансу етнополітичних інтересів вказує визначення етнонаціональної політики, її головних завдань. В попередніх студіях нами було запропоновано авторське визначення державної етнонаціональної політики як невід'ємної складової внутрішньої політики держави, спрямованої на регулювання сфери етнонаціональних відносин і процесів з метою формування політичної нації, забезпечення гармонійного розвитку всіх її складових: нації в цілому, національних меншин та етнічних груп, утвердження атмосфери міжетнічної толерантності у суспільстві³. І хоча в ньому не згадується про стабільність, очевидно, що гармонійний розвиток етноспільнот, утвердження толерантності, запобігання конфліктам на етнічному ґрунті неможливі без досягнення етнополітичної стабільності.

Однак, не слід гегемонізувати роль держави та її інституцій в досягненні політичної стабільності. Адже держава у спрощеному розумінні може бути як наслідком політичної стабільності, так і засобом її підтримання.

Держава є елементом політичної системи і зазнає змін разом з нею. К. Ейк стверджує, що будь-які спроби визначати політичну стабільність повинні починатися з концептуалізації політики та політичної системи. Дослідник визначає політичну структуру суспільства як мережу політичних ролей в конкретному суспільстві. Під політичними ролями мається на увазі категорія так званих стандартизованих експектацій, що базуються на передбачуваних, прогнозованих політичній поведінці у політичній взаємодії⁴. Тобто категорія очікувань дає можливість прогнозувати поведінку політичних акторів в певній ситуації. Оскільки політичні ролі є своєрідним механізмом контролю діяльності політичних акторів – таким чином вони формують політичну структуру як систему політичної взаємодії.

Політична структура, мережа політичних ролей, в свою чергу, утворює систему каналів або перешкод, які контролюють політичну взаємодію, політичну поведінку акторів, не дозволяючи їй флюктувати за певні межі. Таким чином, у теорії К. Ейка політична стабільність постає впорядкованим процесом політичної взаємодії. Чим більше впорядкований цей процес, тим більшою стабільністю він характеризується. Політична стабільність у цьому випадку означає, що поведінка членів суспільства та політичних акторів обмежена певними зразками, які перебувають в межах політичних ролей, очікувань. Їх порушення означає дестабілізацію політичної структури, системи політичної взаємодії. Наскільки етнополітична стабільність вписується в цю теорію? По-перше, етнополітична стабільність, без сумніву, є невід'ємною складовою політичної стабільності. Їй притаманні всі характеристики політичної стабільності – структура етнополітичної системи, взаємодія акторів в межах певних політичних ролей, характерна етнополітична поведінка акторів, яка може стабілізувати або дестабілізувати етнополітичну ситуацію.

По-друге, саме для етнополітичної стабільності характерна пряма взаємопов'язаність з етнополітичною структурою. К. Ейк стверджує, що визначити, чи є поведінка будь-яких політичних акторів, включаючи членів суспільства, стабілізуючою або дестабілізуючою можна лише у співвідношенні цієї поведінки до політичної структури, так званої мережі політичних ролей або експектацій⁵. Політична поведінка, певні дії, що дестабілізують одну політичну структуру, навпаки можуть розглядатися як стабілізуючі в іншій політичній структурі. К. Ейк переконаний, що сама по собі політична взаємодія не може вважатися врегульованою або врегульованою, такою вона постає лише відносно певної політичної структури. Всі ці ознаки справедливі для етнополітичної стабільності і приклади їх відображення в етнополітичних процесах України більш, ніж очевидні.

На підтвердження або спростування теорії політичної стабільності К. Ейка розглянемо демократичну революцію 2013-2014 років в Україні в етнополітичному контексті. На перший погляд, протести, що розпочалися наприкінці листопада в Києві на Майдані Незалежності, поведінка політичних акторів – прихильників євроінтеграції, дестабілізували етнополітичну систему держави. Адже саме дестабілізуючий ефект Єврореволюції

уможливив вторгнення військ сусідньої Росії на територію Автономної Республіки Крим. Послаблення влади і країни в цілому внаслідок політичної кризи полегшило анексію півострова. Припущення щодо порушення прав людини в Україні стали приводом для збройного захисту росіян та російськомовних громадян з боку Російської Федерації в Криму. Придушення процесу євроінтеграції, трансформації України у вільну демократичну державу (за індексом демократії Україна належить до передіхдних режимів) стало головним завданням авторитарної Росії, яка побоюється вибуху невдоволення та революції серед своїх громадян. Крім того, невдоволення націоналістичним забарвленням революції призвело до протестів населення на Південному Сході України, що характеризується популярністю проросійських настроїв.

Таким чином, демократична революція, що розпочалася з протестів проти відтермінування євроінтеграції і завершилася поваленням влади та військовою інтервенцією Російської Федерації, стала чинником етнополітичної нестабільності, але тільки щодо колишньої етнополітичної структури, етнополітичної системи. Адже при цьому Євроволовція ознаменувала серйозну трансформацію політичної структури України загалом і її етнополітичної підсистеми зокрема. Демонтаж системи колишніх політичних ролей, призвів до появи нової мережі політичних експектацій, в межах якої формуються нові зразки політичної поведінки, в тому числі етнополітичної. Євроволовція започаткувала формування нової політичної структури, в межах якої всі вищезгадані події, негативні відносно колишньої політичної структури, слід розглядати як стабілізуючі.

Головним чином це стосується етнополітичної стабільності. Євроволовція від самого початку мала націоналістичне забарвлення – її найактивніше підтримували і втілювали саме опозиційні праві, правоцентристські політичні сили (УНА-УНСО, яка в ході революції трансформувалася в Правий сектор, ВО «Свобода», ВО «Батьківщина» Удар) та їх електорат. Націоналістичні вітання: «Слава Україні – Героям слава!», «Слава-Нації! – Смерть-Ворогам!», «Україна понад усе!», гімн України та українська символіка супроводжували всі революційні заходи та вимоги. Під українськими прапорами у супроводі гімну України протестувальники штурмували оплоти колишньої влади та захищалися від зовнішньої агресії з боку Росії. Євроволовція, зміна влади, спроби розколоти Україну на частини, анексія Криму сприяли безпрецедентній консолідації українського суспільства, формуванню української політичної нації. Демократична революція 2013-2014 років, яка дестабілізувала політичну ситуацію в країні загалом, за кілька місяців консолідувала українських громадян ефективніше, ніж уся етнонаціональна політика держави за понад 20 років. Незалежно від національності, політичних уподобань, мови спілкування громадяни України згуртувалися в захисті національних інтересів держави. Події, які дестабілізували попередню етнополітичну систему – фактично зруйнували її, призвели до формування нової політичної структури етнополітичних очікувань, в межах якої ці події слід розглядати виключно

як стабілізуючі. Таким чином, етнополітичні реалії України підтверджують теорію політичної стабільності К. Ейка, повністю вписуючись в її алгоритм.

Про те, що етнополітична стабільність є невід'ємною складовою політичної стабільності, свідчить також теоретичний доробок вітчизняних дослідників та дослідників пострадянського простору. Втім, В. Кремень вказує на важливу особливість вивчення політичної стабільності – якщо на Заході політична стабільність, а особливо конфлікти та напруження в країнах широко висвітлюються і стали основою відповідних політичних концепцій, то в країнах, де панували командно-адміністративні системи й тоталітарні режими, питання стабільності замовчувалися⁶. Саме в Україні та пострадянських державах гостро стоїть проблема наукового осмислення стабільності, пов'язана зі складними, суперечливими процесами демократизації.

Наприклад, російські дослідники визначають політичну стабільність як стан політичної системи, що характеризується наявністю необхідних умов та факторів, які забезпечують збереження суспільством своєї ідентичності, громадянського миру та згоди на основі досягнення балансу інтересів різних соціальних суб'єктів та політичних сил, своєчасного легітимного вирішення проблем та протиріч, що виникають в сфері політики за допомогою передбачених законом механізмів та засобів⁷. Політична стабільність вважається обумовленою законами функціонування і розвитку суспільства, характером та способами взаємодії його підсистем, зміна та еволюція яких не тягнуть за собою руйнування функціональної єдності структури та їх рівноваги. Враховуючи той факт, що в політології розрізняють статичну та динамічну стабільність, російська політологія більше тяжіє до статичної стабільності, яка консервується механізмами політичної системи.

Демократична політична система є відкритою, вона може трансформуватися, пристосовуючись до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Натомість недемократичні (авторитарні, тоталітарні) режими продукують і підтримують статичну стабільність, орієнтовану на формування гомогенного суспільства, в якому регулювання забезпечується недемократичними механізмами (репресіями, порушенням прав), спрямованими на придушення опозиції, яка сприймається не як запорука еволюції політичної системи, а як фактор дестабілізації. Тому нова філософська енциклопедія Інституту філософії РАН РФ наголошує на тому, що політична стабільність забезпечується політичною системою суспільства, головним елементом якої є держава та ефективністю здійснення її функцій, яка, в свою чергу, залежить від масової підтримки громадян, а саме: 1) від ситуативної підтримки, що відображає оцінку громадською думкою конкретних рішень, які приймаються державними органами влади, публічних заяв політичних лідерів, наділених владою, та 2) системної підтримки – стійкості позитивних оцінок та думок, що свідчать про схвалення суспільством діяльності владних структур в цілому, зовнішньої та внутрішньої політики, що проводиться державою⁸. Важливим фактором системної під-

тримки постає довіра до політичних лідерів та політичного режиму.

Попри те, що Російська Федерація вважає себе демократичною державою, за індексом демократії країна перебуває на 122 місці світового рейтингу і належить до авторитарних режимів⁹. Відповідно, політична стабільність характеризується домінуванням статичних характеристик та забезпечується в країні недемократичними методами, що знаходить відображення в сучасних політичних студіях. Тому чи не єдиним елементом забезпечення стабільності визначається держава, яка для легітимації своїх дій, в тому числі для забезпечення стабільності, намагається заручитися ситуативною та системною підтримкою громадян. Не випадково, опитування засвідчили, що 74% росіян готові підтримати дії керівництва РФ у випадку початку військового конфлікту в Україні. 77%, схвалюючи дії Росії щодо України, висловили впевненість, що відповідальність за погіршення відносин між Україною і Росією лежить саме на Києві, хоча той не вживав жодних недружніх кроків щодо Росії. Більше третини опитаних (36%) переконані, що внутрішні конфлікти на Україні призведуть до громадянської війни, тому 12% вважають, що лише введення російських військ може стабілізувати ситуацію в Україні¹⁰. Тому держава, що спирається на потужну військову силу, розгалужену мережу силових структур і здатна будь-якими методами придушити всі фактори нестабільності, підтримується більшістю російських громадян. Стабільність виступає індикатором стану політичного життя всередині держави та оголошується одним з головних завдань внутрішньої та зовнішньої політики.

Експерти переконані, що Росія інспірує етнополітичну нестабільність ззовні, в Україні, саме для того, щоб стабілізувати ситуацію всередині Росії. А. Ілларіонов стверджує, що російські громадяни підтримують політичний режим Росії тому, що він обіцяє і гарантує їм стабільне майбутнє, на противагу нестабільній етнополітичній ситуації, що спостерігається в сусідніх державах¹¹. Загроза нестабільності, яка походить з України, згуртовує російське суспільство навколо влади та забезпечує їй підтримку недемократичних дій щодо України – військову агресію, втручання у внутрішні справи, розкол та інспірування сепаратизму Південно-східного регіону.

Однак, етнополітичній нестабільності, як і більшості етнополітичних явищ, притаманна ланцюгова дія поширення. Такою ознакою характеризується політизація етнічності, яка є одним із проявів етнополітичної нестабільності. Як стверджує О. Картунов, процес політизації етнічності неодмінно перетворюється на ланцюгову реакцію, яку надзвичайно важко зупинити і тим більш повернути у зворотному напрямку¹². Цю ймовірність підтвердила міжнародна консалтингова фірма, що надає стратегічний аналіз світових подій – Oxford Analytica. Її фахівці прогнозують зростання нестабільності в Росії через дестабілізацію ситуації в Україні. За даними Oxford Analytica українська Єврореволюція та етнополітична нестабільність (анексія Криму, прояви сепаратизму) можуть спровокувати, поперше, негативну динаміку в російській економіці (падіння ВВП, відтік

інвестицій, погіршення стосунків Росії з США та Європою), а, по-друге, відцентрові тенденції в самій Росії¹³. В Російській Федерації спостерігається хитка статична етнополітична стабільність, яка забезпечується, з одного боку, недемократичними механізмами етнополітичного менеджменту (поступове позбавлення суб'єктів Федерації прав та будь-якої самостійності, застосування військової сили для вирішення конфліктів та гальмування відцентрових тенденцій), а, з іншого, фінансовою підтримкою лише тих місцевих еліт, які підтримують жорстко централізовану політику Москви.

Внаслідок дії вищезгаданих факторів є суттєві ризики поширення політичної нестабільності в Росії. Не випадково, в окремих регіонах Російської Федерації після анексії Кримського півострова пройшли показові акції з приєднання окремих суб'єктів Російської Федерації до Російської Федерації. Так, 6 квітня в Хабаровську відбувся мітинг за приєднання Хабаровського краю до Росії з гаслами «За Хабаровськ в складі Росії», «В Росії добре – а в Хабаровську?» Агітуючи українців в Криму привабливими перспективами рівня життя в Росії, влада залишила поза увагою депресивні регіони, міграція з яких перевищує відтворення населення. Тому учасники акції вирішили символічно «приєднати Хабаровський край, рівень життя в якому нижчий від загальноросійського до щасливої, стабільно процвітаючої Росії»¹⁴.

Резюмуючи, слід наголосити на тому, що етнополітична стабільність є невід'ємною складовою політичної стабільності – на прикладі теорій західних та вітчизняних дослідників було доведено, що більшість характеристик політичної стабільності притаманні її етнополітичній складовій. Водночас етнополітична стабільність, як свідчать сучасні етнополітичні процеси в Україні та сусідніх державах, є етнополітичним явищем, та відповідає аксіомам етнополітології, що певною мірою ускладнює наукове обґрунтування явища.

1. *Heslop A.* Political system [Електронний ресурс] / Encyclopedia Britannica. – Режим доступу: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/467746/political-system/36743/Public-administration#toc36745>. 2. *Політологія*: наука про політику: [підручник] / Горлач М. І., Кремень В. Г. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 277. 3. *Асланов С.Я.* Політико-правові засади державної етнонаціональної політики: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук / С.А. Асланов. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2010. – С. 4. 4. *Ake C.* A Definition of Political Stability / C. Ake // *Comparative Politics*. – 1975. – Vol. 7. – No. 2. – P. 272. 5. Там само. – P. 273. 6. *Політологія*: наука про політику: [підручник] / Горлач М. І., Кремень В. Г. – С. 276. 7. *Семигин Г. Ю.* Политическая стабильность и безопасность / Г.Ю. Семигин // Социально-политический журнал. – 1996. – №3. – С. 15. 8. *Семигин Г. Ю.* Стабильность политическая [Електронний ресурс] / Семигин Г. / Новая философская энциклопедия. – Институт философии РАН РФ. – Режим доступа: <http://iph.ras.ru/elib/2833.html> 9. *Economist Intelligence Unit*: Индекс демократии стран мира 2012 года [Електронний ресурс] / Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/2013/03/19/5679>. 10. *Соцопрос*: Отношения между Россией и Украиной [Електронний ресурс] / Левада-центр. – Режим доступа: <http://www.levada.ru/category/tegi/protesty>. 11. *Илларионов* объяснил намерения Кремля в отношении Украины [Електронний ресурс] /

Вести. – Режим доступа: <http://vesti.ua/strana/42731-illarionov-objasnil-namerenija-kremlja-v-otnoshenii-ukrainy>. 12. *Картунов О. В.* Вступ до етнополітології: [наук.-навч. посібник] / Картунов О.В. – К. : Ін-т етнополітики, управління та господарського права, 1999. – С. 202. 13. *Ukraine: Local crisis, global impacts* [Електронний ресурс] / Oxford Analytica. – Режим доступа: <http://www.oxan.com/Advisory/Other/UkraineLocalCrisisGlobalImpacDefault.aspx>. 14. *Митинг* “За присоединение Хабаровского края к России” прошел в дальневосточной столице [Електронный ресурс] / AmurMedia. – Режим доступа: <http://amurmedia.ru/news/khabkrai/06.04.2014/348310/miting-za-prisoedinenie-habarovskogo-kraja-k-rossii-proshel-v-dalne.html>.

УДК 342.7

Т. Е. ТЄЛЬКІНЄНА

ЛОБИЮВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ІНТЕРЕСІВ – АЛЬТЕРНАТИВА РЕВОЛЮЦІЇ? (НОТАТКИ НА ПОЛЯХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ АВТОРІВ ОСТАННІХ РОКІВ)

Авторкою, на підставі аналізу французьких і німецьких публікацій останніх років та власних розвідок, лобіювання розглядається як цивілізований сучасний ефективний інструмент здійснення змін в політико-правовій системі. Т.Е. Телькіною визначено основні проблеми, які слід вирішити усім загалом задля запровадження в Україні правового інституту лобіювання. Зокрема, вітчизняним дослідникам, експертам, журналістам на рівнях історико-теоретичному, законодавчому, інформаційному акцентувати на лобіюванні саме громадських інтересів.

Ключові слова: лобіювання, лобісти, революція, громадські інтереси, бізнес інтереси, групи інтересів.

Телькінена Т.Э. Лоббирование общественных интересов – альтернатива революции? (заметки на полях публикаций западноевропейских авторов последних лет)

Автором, на основании анализа французских и немецких публикаций последних лет и собственных исследований, лоббирование рассматривается как цивилизованный современный эффективный инструмент осуществления изменений в политико-правовой системе. Т.Э. Телькиной определены основные проблемы, какие следует разрешить всем сообществом для внедрения в Украине правового института лоббирования. Отчасти, отечественным исследователям, экспертам, журналистам на уровнях историко-теоретическом, законодательном, информационном акцентировать внимание на лоббировании именно общественных интересов.

Ключевые слова: лоббирование, лоббисты, революция, общественные интересы, бизнес интересы, группы интересов.

Telkinena Tatyana. Is lobbying of public interests – alternative of revolution? (notes on the fields of publications of west european authors of the last years)

An author, on the basis of analysis of the French and German publications of the last years and according to own researches, lobbying is examined as the civilized modern effective

© ТЄЛЬКІНЄНА Тетяна Ейнівна – кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Навчально-наукового інституту права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ